

STATI

Potíže s legitimní autoritou

Pavel Dufek*

Abstrakt: V článku sleduji tři vzájemně provázané cíle. Prvním z nich je prostřednictvím hohfeldovského rozboru pojmu práva vyjasnit, co se má na mysli, přisuzujeme-li politické autoritě obecné právo vládnout (prostřednictvím právních norem) a adresátům jejich rozhodnutí obecnou povinnost poslušnosti těmto normám. V tomto ohledu se jako klíčové jeví pečlivé odlišování legálních vs. morálních práv a povinností. Z druhé budu argumentovat, že v kontrastu se standardním přístupem v politické a právní teorii interpretujícím právo vládnout jako hohfeldovský nárok a povinnost poslušnosti jako hohfeldovskou povinnost, přičemž tyto pozice jsou chápány jako symetrické a neodlučitelné („korelativní“), je případnější zaměřit se na hohfeldovský vliv a jemu odpovídající otevřenost. To má dále za následek opuštění předpokladu obsahové bezpodmínečnosti a preemptivnosti rozhodnutí autority. Zatřetí, v protikladu k většině soudobých příspěvků zdůrazňuji, že morálka nemůže zůstat teoretickou černou skříňkou, jejíž obsah a platnost se v debatách o legitimní autoritě předpokládá, a ukazují, jakým způsobem lze toto šedé místo zaplnit. Výklad a argumentace v textu jsou motivovány snahou najít stabilní teoretickou pozici, která nesklouzává ani k přijetí „sebechápání státu“ jako v případě standardního přístupu, ani k „noční můře“ filosofického anarchismu.

Klíčová slova: politická autorita, legitimita, hohfeldovské pozice, korelativnost práv a povinností, sebechápání státu, veřejné ospravedlnění

Úvod

Je-li v české právně- a politicko-teoretické debatě nějak traktována otázka normativní *legitimity*, děje se tomu tak především v souvislosti s analýzou a zhodnocením *státu* jakožto hlavního institucionálního a identitárního rámce politického rozhodování. V tomto kontextu uvažují autoři a autorky o zdrojích oslabování státu coby příslovečného „obra na hliněných nohou“, jež se nějak propisuje i do jeho legitimacy, o způsobech, jak tyto trendy zvrátit či se jim alespoň přizpůsobit, případně o inovativních návrzích, jak problém legitimacy politického rozhodování znovu promyslet, a to i mimo geografické i mentální hranice teritoriálního národního státu.¹ Někdy v pozadí, jindy v samotném centru pozornosti se nalézá *demokracie* jako žádoucí typ politického systému. Konstitucionalisticky laděné příspěvky se pak zabývají koherentním propojením demokratického a liberálního

* Doc. Mgr. Pavel Dufek, Ph.D., katedra politologie, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové. E-mail: pavel.dufek@uhk.cz. Publikace vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122. Za konzultace k vznikajícímu textu děkuji Michalu Šejvlvi, Tomáši Sobkovi a Janě Kokešové; za užitečné komentáře a postřehy recenzentům *Právnicka*.

¹ Z poslední doby výběrově např. KYSELA, J. – ONDŘEJEK, P. *Kolos na hliněných nohou? K proměnam státu a jeho roli*. Praha: Leges, 2016; AGHA, P. (ed.). *Budoucnost státu?* Praha: Academia, 2017; BELLING, V. *Smrt suveréna? Eroze stát-nosti a krize legitimacy v éře postnacionálního vládnutí*. Brno: CDK, 2019; VENCLÍK, J. *Střety legitimit v Evropské unii: nepřímá, parlamentní, technokratická a procedurální legitimita v teorii a ústavní praxi*. Praha: Leges, 2019; HOFMANNOVÁ, H. *Útěk před demokracií*. Praha: Auditorium, 2020; SEKERÁK, M. *Modely a teorie demokracie*. Brno: CDK, 2021. Seznam souvisejících děl v oblasti právní a ústavní teorie (od těchto i jiných autorů a autorek) by mohl být mnohem delší, ovšem poskytnutí vyčerpávající bibliografie není účelem tohoto textu.

(ústavního) momentu ústavních demokracií, se zvláštním zřetelem k problému ústavní interpretace.

Samotný pojem politické či právní legitimacy není v těchto příspěvcích obvykle problematizován; předpokládá se, že se v něm slévají (s různým důrazem) principy suverenity lidu, ústavních limitů výkonu politické moci a souhlasu každého občana s výkonem této moci.² Někteří si všimají napojenosti legitimacy státu na substrát všeobecně akceptovaných morálních principů, přičemž rozpadající se konsenzus o tomto substrátu může být chápán jako jedna z příčin legitimizačního klopýtání.³ Z titulu nejasného vztahu mezi právem a morálkou může být problém legitimacy návazně kladen do souvislosti s konfrontací mezi právním pozitivismem a právním nonpozitivismem.⁴ Příležitostně a spíše okrajově se lze setkat s poznámkou, že klíčovou otázkou není legitimita státu, nýbrž *původ legitimacy* jako takové společně s výzvou *ospravedlnění moci* státu nad občany.⁵

Východiskem předkládaného textu je teze, že problém moderního státu s legitimitou lze – a je případné – plodně traktovat na této poslední pojmově-teoretické rovině. Konkrétně se budu věnovat v právně- a politicko-filosofické komunitě silícímu podezření, že většina existujících států, potažmo úplně všechny (dnes nebo v dohledné budoucnosti), jsou z *principiálních* důvodů nelegitimní – tedy že nároky, které (téměř libovolný) stát klade na své občany, včetně obvyklých legitimizačních narativů, při bližším zkoumání neobstojí, alespoň dokud se budeme držet standardní konceptualizace státu jakožto politické autority disponující *obecným nárokem na poslušnost*. To ovšem předpokládá zaměření pozornosti na analyticky dřívější pojem (politické a právní) *autority*, konkrétně toho typu, kterou si nárokuje stát. Co vlastně znamená/obnáší *mít (politickou či právní) autoritu*? Za jakých podmínek je tuto autoritu možné chápat jako legitimní? Co pro adresáty výkonu veřejné moci znamená/obnáší *mít politický závazek* a jak tento souvisí s mětím (legitimní) politické autority?

V češtině je k dispozici několik textů, které k danému problému systematicky přistupují právě na této analytické úrovni.⁶ Jedná se o článek Tomáše Sobka a knihy Matěje Gregárka a Jany Kokešové, na jejichž zkoumání nepřímou navazují ve snaze jednak rozvíjet některá nedorozumění, která jejich výkladů a jednak ukázat na možné způsoby vyhnoutí se potenciálně anarchistickým závěrům.⁷ Po vzoru soudobých mezinárodních debat

² HOLLÄNDER, P. Soumrak moderního státu. In: AGHA, P. (ed.). *Budoucnost státu?* Praha: Academia, 2017, s. 58–59; PŘIBÁŇ, J. Ranní červánky globálního konstitucionalismu. In: AGHA, P. (ed.). *Budoucnost státu?* Praha: Academia, 2017, s. 72. Viz ale důkladnou kritiku *souhlasu* jakožto legitimizačního principu v demokracii v KOKEŠOVÁ, J. *Vládoucí a ovládaní: Explikace vlivu, kontroly a legitimního vládnutí*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2022.

³ HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 35 an., 62, 68; BAROŠ, J. Dvě konkurenční morální tradice a lidská důstojnost. In: DUFEK, P. – BAROŠ, J. a kol. *Liberální demokracie v době krize: Perspektiva politické filosofie*. Sociologické nakladatelství – Masarykova univerzita, s. 195–215.

⁴ Shrnuje SOBEK, T. Právní pozitivismus. In: SOBEK, T. – HAPLA, M. a kol. *Filosofie práva*. Brno: Nugis Finem, 2021, s. 25–52; OSINA, P. Kritika právního pozitivismu. In: SOBEK, T. – HAPLA, M. a kol. *Filosofie práva*. Brno: Nugis Finem, 2021, s. 53–91.

⁵ ŠIMÁČKOVÁ, K. Paradox dnešního Leviatana. In: AGHA, P. (ed.). *Budoucnost státu?* Praha: Academia, 2017, 161–172, na s. 161; ČERVÍNEK, Z. Legitimita, proporcionalita a doktrína vyloučených důvodů. *Právník*. 2021, roč. 160, č. 7, s. 491.

⁶ Řada podstatných i zajímavých otázek spjatých s politickou/právní legitimitou zůstane nevyhnutelně stranou, ač periferu v zorném poli přítomny budou – jeden z oponentů upozorňuje mj. na vstupní vs. výstupní legitimitu; proceduru vzniku vs. obsah rozhodnutí; či legitimitu systému vs. instituce vs. dílčího rozhodnutí. Plnohodnotná *teorie* legitimní politické autority se s podobnými tématy bude jistě muset nějak vypořádat, ale v tomto článku se musím takových ambicí vzdát.

⁷ SOBEK, T. Problém legitimní autority I. *Právník*. 2013, roč. 152, č. 6, s. 537–561; GREGÁREK, M. *Stát oběma nohama na zemi: symetrické přístupy k legitimitě státu*. Praha: Leges, 2018; KOKEŠOVÁ, J. *Vládoucí a ovládaní*.

činím jádrem výkladu hohfeldovskou analýzu (subjektivních) práv, jež nabízí sofistikované pojmové a terminologické nástroje pro zachycení pestrosti normativních – legálních a morálních – vazeb, které mohou ve vztahu politické autority (obvykle státu) a adresátů jejího rozhodování (obvykle občanů státu) nastávat. Ve druhém sledu hohfeldovské instrumentárium srozumitelně odhaluje hloubku celého problému.⁸ Chci tak doložit (sekce 2), že klasické pojetí vztahu legitimní politické autority (dále též LPA) a politického závazku (dále též PZ), totiž *vzájemná konstitutivnost* (kde je jedno, tam je druhé, a naopak; nejsilněji formulováno: jedná se o *vzájemné pojmové vyplývání*), spojené s určitými předpoklady o povaze obého, není zdaleka samozřejmé. V politické a právní filosofii sílí v poslední době přesvědčení, že LPA ani PZ ve své klasické „silné“ podobě nejsou obhajitelné – a hohfeldovská analýza práv a povinností ukazuje, proč tomu tak je. Proto následně (sekce 3 a 4) poukážu na způsoby oslabení predikátů legitimacy a autority, které se vyhýbají obtížně přijatelným důsledkům klasického vymezení, přičemž zajímat mě budou jiné hohfeldovské incidenty než jen (právní a morální) *nárok* a s ním korelující *povinnost*.

Utříděním pole možností a zdůrazněním předností „revizionistického“ přístupu se otevírá cesta k obhajobě takového pojetí legitimacy a autority, které obaluje hohfeldovskou analytickou kostru, jež je při vši své analytické pronikavosti normativně prázdná, politiko- a právně-filosoficky relevantními idejemi. V sekci 5 proto ve stručnosti poukážu na překryvy revizionismu s teorií veřejného ospravedlnění, která podrobně zkoumá podmínky možnosti vzniku vztahů morální autority mezi svobodnými a sobě rovnými aktéry, stejně jako oprávněnost jejich překladač do vztahů politické autority a politického závazku, formalizovaných a prostředkovaných jazykem práva. Právě tyto typy normativně-filosofických úvah vyplňují morální mezeru, která vzniká rozpojením druhdy nerozlučného svazku mezi LPA a PZ. Přes jistou neodvratitelnou abstraktnost následujícího výkladu mám za to, že předkládaná argumentace i závěry, k nimž docházím, jsou užitečné pro zarámování probíhajících diskusí o legitimitě, jež se zaměřují na konkrétnější struktury a instituce moderních států, v první řadě těch liberálně-demokratických. K této naději se krátce vrátím v samotném závěru článku.

1. Co dělá autoritu autoritou

Nejprve co nejobecněji vymezím pojmové pole, na němž se budeme pohybovat. *Autoritu* bez přívlastků je obtížně jednoduše definovat, proto začnu o úroveň níže. *Teoretická* či též *epistemická* autorita spočívá jednoduše v disponování větší (lepší, kvalitnější, komplexnější...) expertní znalostí v nějaké oblasti poznání. *Praktickou* autoritou budu rozumět uvažovanou vlastnost udělující (nějaké entitě) schopnost vytvářet požadavky měnící normativní situaci nějakého aktéra, případně přeneseně danou entitu, vybavenou touto schopností. *Politickou* autoritu (dále též PA) coby jednu z verzí autority praktické pak představuje schopnost vytvářet tyto požadavky v podobě právních norem (typicky v podobě

⁸ Pro uvedení do problematiky hohfeldovské analýzy subjektivních práv viz mj. ŠEJVL, M. *Lidská práva jako subjektivní práva: Teoretické a historické aspekty*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2017, kap. 1; ŠEJVL, M. Subjektivní práva. In: SOBEK, T. – HAPLA, M. a kol. *Filosofie práva*. Brno: Nugis Finem, 2021, s. 306–336, na s. 313 an.; ze zahraniční literatury RAINBOLT, G. W. *The Concept of Rights*. Dordrecht: Springer, 2006; FRYDRYCH, D. *The Architecture of Rights: Models and Theories*. Cham: Palgrave, 2021, kap. 2–3; D'ALMEIDA, L. D. *Fundamental Legal Concepts: The Hohfeldian Framework*. *Philosophy Compass*. 2016, Vol. 11, No. 10, s. 554–569.

deontických modalit, tj. příkazů, zákazů a povolení), případně entita touto schopností nadaná. *Legitimní* politickou autoritu poznáme tak, že daná entita je k vytváření těchto norem morálně oprávněná či, soudobým teoretickým jazykem, je v něm morálně ospravedlněná (justifikovaná, *de iure*). Toto je, domnívám se, relativně nekontroverzní, neboť nemoralizovaná, minimální terminologická báze dalšího uvažování o politické autoritě i legitimitě, již chci rozvinout za použití hohfeldovských kategorií.⁹ Hlavní odborná i praktická výzva ovšem spočívá v odhalení toho, co normativně relevantního z takového analytického aparátu plyne ve chvíli, kdy jednotlivé pojmy obsahově „rozbalíme“ a poskytneme jim nějaké substantivní zázemí.¹⁰

Prvním krokem je převedení daných definic do jazyka práv a povinností. PA ve standardním pohledu znamená *právo vládnout* (prostřednictvím vydávání právních norem) a LPA se tudíž vyjevuje jako *morálně ospravedlněné právo vládnout*. Na srozumitelnosti takto získává i pojem *politického závazku* (dále též PZ), který se vyjevuje jako *obecná morální povinnost (k) poslušnosti* vůči právním normám produkovaným LPA.¹¹ Klasické pojetí LPA pak staví na tezi, že politický závazek je korelátem legitimní politické autority, a to v tom smyslu, že jakmile je nějaká PA shledána legitimní, automaticky vzniká i PZ na straně adresátů vládnutí a *naopak*. Řečeno jinak, legitimní právo vládnout a PZ jsou *symetrické a neodlučitelné*.¹² Svou povahou je PZ bezpodmínečný či obsahově nezávislý (*content-independent*), čili předpokládá se součinnost adresátů s uvaleným požadavkem bez ohledu na to, jestli je libovolná právní norma věcně „dobrá“ nebo „špatná“: tak budou

⁹ Ve stávajících diskusích není výjimkou chápání (politické) *authority* a *legitimní authority* jako synonymum, s tím důsledkem, že morálně neospravedlněná autorita kolabuje do pouhého třímání efektivní donucovací moci, pročez bychom vůbec neměli mluvit o *autoritě*. Tím zcela vypadáva ze hry pojem *de facto* autority, jež sice není morálně ospravedlněná, ale disponuje alespoň sociologickým – empirickým – přijetím své autority za legitimní ze strany adresátů norem. Takové přijetí může být vyvoláno i zvykem, indoktrinací nebo iracionálními podřízeními se náladám masy, nehledě na morální neospravedlnitelnost PA: hitlerovské Německo bylo přinejmenším v některých fázích své existence většinově chápáno svými občany jako legitimní PA s legitimními požadavky. Srov. např. DAGGER, R. Authority, Legitimacy, and the Obligation to Obey the Law. *Legal Theory*. 2018, Vol. 24, No. 2, s. 80–81. Takové moralizaci autority se vyhýbám zejména proto, že zatemňuje rozlišení mezi legálními a morálními hohfeldovskými pozicemi (viz sekce 3).

¹⁰ V dalším textu v souladu s převážnou částí debaty předpokládám, že „morální ospravedlnitelnosti“ a jiná podobná spojení opřena o predikát morálnosti nesou z povahy věci normativně závažné důsledky. Dale Dorsey oproti tomu rozporuje, že pokud je nějaký požadavek morálně justifikovaný, a tudíž lze v dané věci hovořit o existenci morální autority, plnou z toho *eo ipso* normativně závažné důsledky (*normativní autorita*), neboť obvykle existuje řada jiných normativně relevantních úvah a není zřejmé, proč by právě spojení s morálkou mělo představovat trumf – tím méně v tak normativně citlivých otázkách, jako je závaznost příkazů státu. Viz DORSEY, D. *The Limits of Moral Authority*. Oxford: Oxford University Press, 2016. Touto ortogonální námitkou ovšem nebudu další výklad komplikovat.

¹¹ Jeden z oponentů článku se ptá, proč bychom měli vládnutí redukovat na produkci právních norem (a politický závazek pak na povinnost poslušnosti vůči těmto normám). Aniž bych se zde mohl pouštět do delších rozborů, domnívám se, že právě vytváření právních norem s visačkou závaznosti v dané jurisdikci a vyhrazování si oprávnění k jejich vynucování je tím, co odlišuje politickou autoritu/stát od jiných aktérů s třeba podobnými záměry či úmysly. Zřetelná je tato logika především v moderním *právním státě*, jenž je na výkonu politické moci výhradně skrze zákon založen. Právě na závaznosti zákonů obdařených dále uvedenými charakteristikami lze srozumitelně demonstrovat totiž se standardní koncepcí legitimní politické autority, o kterou v tomto textu jde především. Nepopírám, že morálně-politický charakter vskutku může mít i očekávání, že v solidně fungující demokracii nebude výchova v rodinách vést nové generace k aktivnímu politickému odporu, stejně jako že stát nemůže dejme tomu udržovat soustavy starobylých rybníků – aniž by podobné aktivity přímo souvisely s produkcí právních norem. Mám ale podezření, že zdůvodnění oprávněnosti těchto očekávání a aktivit by nás dovedlo zpět k ideji právního státu a nakonec i k těm úvahám, které rozvíjí předložený text.

¹² Tuto konceptualizaci přijímá i GREGÁREK, M. *Stát oběma nohama na zemi*, sekce 3.2. David Frydrych ukazuje, že teze ve skutečnosti obsahuje několik variant, mj. identitu (logickou ekvivalenci) a vzájemné vyplývání. FRYDRYCH, D. *The Architecture of Rights*, s. 60. Tyto nikoliv nepodstatné detaily si v předkládaném textu dovolím pominout a „korelaci“, „vzájemné vyplývání“, „pojmové vyplývání“ apod. budu užívat jako synonyma.

například zákony předepisující represi v oblasti užívání a distribuce návykových látek závazné bez ohledu na to, jak mimoběžný může být stávající vědecký konsenzus.¹³ V dané souvislosti se dále předpokládá, že přezkum kvality či přijatelnosti právních norem ze strany jejich adresátů je preventivně vyloučen (*peremptoriness* či *preemptiveness*). Klasické pojetí LPA tedy stanovuje presumptivní povinnost podřídit se normám vydávaným PA výhradně z toho titulu, že se jedná o normy vydávané PA, přičemž jejich morální ospravedlněnost (= legitimita) navrch zaručuje, že nepodřízení se (*ne-poslušnost*) představuje morálně odsouzeníhodný počin, nikoliv pouze iracionální (připustíme-li všeobecnou užitečnost existence PA) nebo „nákladnou“ (při vědomí pravděpodobných sankcí) zatvrzelost. V terminologii zpopularizované Josephem Razem tvoří fakt existence takové normy (přesněji: existence povinnosti z normy plynoucí) *vylučující důvod* k jednání, tedy takový důvod druhého řádu, který zabraňuje běžnému zvažování důvodů *pro* a *proti* danému jednání – obrazně řečeno přestává být pro adresáta podstatné, jestli je větší ta nebo ona hromádka; určující je požadavek vyjádřený právní normou.¹⁴ Morální odsouzeníhodnost nepodřízení se ovšem neplyne z obsahu dané normy, nýbrž ze samotného faktu, že ji vyprodukovala LPA. Nic z toho přitom nevylučuje (ale ani negarantuje) následné zhodnocení daných norem ve světle jistých vnějších kritérií přijatelnosti v podobě „nadpozitivního práva“, *ius cogens* a podobně, ovšem příjemce příkazu sám o sobě k takovým krokům zmocněn není.¹⁵

Klasické politické autoritě lze přisoudit několik dalších charakteristik. Její právo vládnout je *holistické* či *všezahrnující* (*komprehensivní*), čili nárokuje si poslušnost všech svých občanů a všech subjektů pohybujících se v její jurisdikci, a to vůči všem jí vydaným právním normám. Je také *exkluzivní*: na vydávání právních norem si PA nárokuje monopol. A konečně si nárokuje i právo *vynucovat* na adresátech poslušnost těmto normám.¹⁶

V kombinaci s bezpodmínečností PZ se tak politická autorita vyjevuje jako cosi vskutku mimořádného, neboť v běžných mezilidských vztazích by se podobné nároky patrně nesetkaly s přílišným ohlasem.¹⁷ Z normativně-teoretické perspektivy se PA střetává nejen s hodnotou individuální svobody či autonomie,¹⁸ ale kvůli své jednostranné hierar-

¹³ Někdy se hovoří o tzv. *sebechápání státu* (*self-image of the state*), tedy zavedeném vnímání (ze strany státních institucí a jejich představitelů) tohoto rozdělení práv a povinností jakožto čehosi samozřejmého, o čem se v principu nediskutuje. Srov. GREEN, L. *The Authority of the State*. Oxford: Clarendon Press, 1988, kap. 3.

¹⁴ RAZ, J. *Practical Reasons and Norms*, 2nd edition. Princeton: Princeton University Press, 1999, kap. 1; DARWALL, S. *Authority and reasons: Exclusionary and second-personal. Ethics*. 2010, Vol. 120, No. 2, s. 257–278.

¹⁵ V tomto smyslu se v obhajobách standardního přístupu dodává, že (požadavky) LPA i PZ mají „pouze“ *prima facie* (nebo *pro tanto* – komplikace související s rozlišením mezi oběma možnostmi nechám stranou) charakter, tedy že z nich plynoucí požadavky mohou být převáženy či prolomeny ve chvíli, kdy jsou obsahově výrazně nespravedlivé, vznikly procedurálně (procesuálně) nepřijatelnou cestou, vedou ke katastrofálním důsledkům a podobně. Problém je jednak v tom, že takové zjištění přichází *ex post* a především je vynášeno aktérem (institucí), který je opět součástí výkonu politické moci. Pokud se nechceme spoléhat na víru v přirozenou dobrotivost orgánů ochrany ústavnosti, což se ostatně ve světle opakované zkušenosti občanů i některých středoevropských států nejeví jako žádoucí, je třeba problém politické autority adresovat i na rovině fundamentální teorie.

¹⁶ WENDT, F. *Authority*. Cambridge: Polity Press, 2018, s. 6–8.

¹⁷ Plasticky to ilustruje Michael Huemer ve svém příběhu samozvaného šerifa v nově založeném městečku, který se rozhodl potírat zločin a na oplátku od občanů vyžaduje, aby mu za jeho aktivity platili pravidelnou částku – jinak je násilím vsadí do stejného vězení ve svém domě, kam odkládá chycené zločince. Viz HUEMER, M. *The Problem of Political Authority: An Examination of the Right to Coerce and the Duty to Obey*. Basingstoke: Palgrave, 2013, s. 3–5.

¹⁸ O tento konflikt opřel svoji proslulou obhajobu filosofického anarchismu Robert Paul Wolff. Viz WOLFF, R. P. *In Defence of Anarchism*. New York: Harper & Row, 1970.

chičnosti též s morální rovností všech jedinců¹⁹ a v neposlední řadě i se základními imperativy praktického rozumu.²⁰ Jak je možné, že nějaký soubor soukromých přesvědčení (= přesvědčení zastávaných jen nějakou podmnožinou občanů) je prostřednictvím právních norem vynucován na všech, ve jménu veřejné moci, navíc s oním moralistickým dovětkem? Navzdory početným vynalézavým pokusům, jak tyto normativní konflikty rozpustit anebo alespoň otupit, sílí v soudobé politické a právní filosofii podezření, že existující státy jsou ve své většině, a možná bez výjimky, nelegitimní.²¹ To v klasickém pohledu ovšem znamená, že politický závazek neexistuje. A opačně, skrze korelativitu: pokud není obhajitelný PZ, nemůže existovat ani LPA.²² Aktivována je tak anarchistická *noční můra*: Ačkoliv existence závazných sdílených norem jednání se zdá být individuálně i kolektivně žádoucí až nezbytná, jejich morální ospravedlnitelnost se zdá být mimo náš dosah.²³ Proto není nijak přehnané chápat otázku (legitimní) politické autority jako nejhlubší problém politické i právní filosofie.²⁴

Jedním typem reakce je zdůraznit, že v teoretickém uvažování o autoritě a legitimitě jde o prozkoumání pojmových náležitostí a vztahů, což je odlišný typ úsilí než hodnocení reálně existujících politických autorit a jejich legitimacy. Tak může například Joseph Raz předkládat poměrně přísnou instrumentální koncepci legitimní autority (respektive autority práva) opřenu o imperativ konformity jednání s rozumem/racionalitou, jíž je mimo jiné vyčítáno přehlížení justifikačního potenciálu demokratických procedur rozhodování,²⁵ a zároveň připouštět, že v reálném světě pravděpodobně žádná holisticky chápaná LPA neexistuje. Další výklad ovšem povede poněkud jiným směrem a ukáží, že pojmy (subjektivního) *práva* a (subjektivních) *povinností*, o něž se klasická konstrukce opírá, jsou vnitřně komplexnější, než by se při prvním pohledu zdálo, což na jednu stranu odhaluje *další* potíž s klasickým pojetím LPA, zároveň ovšem ve druhém sledu otevírá prostor pro několik způsobů, jak se pokusit s noční můrou vypořádat.

2. Hohfeldovská autorita

Vztah mezi právem vládnout a povinnostmi poslušnosti vydaným právním normám se zkomplikuje v okamžiku, kdy na normativní vztah mezi oběma subjekty pohlédneme

¹⁹ GAUS, G. *The Order of Public Reason: A Theory of Freedom and Morality in a Diverse and Bounded World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, kap. 2; WENDT, F. *Authority*. Cambridge: Polity, s. 13. K bazálnímu rovnostářství v soudobém politickém myšlení viz KYMLICKA, W. *Contemporary Political Philosophy*, 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 4 an.

²⁰ Pokud se o nějakém jednání máme rozhodovat *raciálně*, měli bychom zvážit a poměřit všechny dostupné důvody pro i proti, což doktrína vyloučených důvodů zapovídá. SOBEK, T. *Problém legitimní autority I*, s. 553.

²¹ ADAMS, N. P. Institutional Legitimacy. *Journal of Political Philosophy*. Vol. 26, No. 1, s. 101. Například filosofický anarchista John Simmons postupuje vylučující metodou: jelikož každá z dostupných strategií legitimizace trpí neřešitelnými problémy, nezbyvá než se smířit s nelegitimním charakterem všech států. SIMMONS, A. J. *Justification and Legitimacy. Essays on Rights and Obligations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. Pro naše účely je podstatné to, že člověk *nemusí* být filosofickým anarchistou, aby dospěl ke stejnému závěru.

²² MORRIS, CH. *An Essay on the Modern State*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 213 an.; SIMMONS, A. J. *Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 61.

²³ GAUS, G. Public Reason Liberalism. In: WALL S. (ed.). *The Cambridge Companion to Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 128–133.

²⁴ APPLBAUM, A. I. *Legitimacy: The Right to Rule in a Wanton World*. Princeton: Princeton University Press, s. 73; srov. RAZ, J. *Ethics in the Public Domain*. Oxford: Clarendon Press, 1995, s. 341.

²⁵ SHAPIRO, S. J. Authority. In: COLEMAN, J. – SHAPIRO, S. (eds). *The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 431, 434.

optikou hohfeldovské analýzy subjektivního práva, jež v soudobých debatách zaujímá prominentní postavení.²⁶ V hohfeldovském schématu může být konkrétní právo tvořeno následujícími pozicemi, obvykle pak nějakou jejich kombinací:²⁷

1. má-li subjekt A *nárok* (*claim*), osoba B (C, D...) má *povinnost* (*duty*) tento nárok respektovat nebo se postarat o jeho naplnění. Obvykle se jedná o nějaké požadované jednání X či zdržení se jednání X;
2. *volnost* (*liberty, privilege* či *permission*) A znamená, že B *nemá nárok* vůči A, aby X (ne)provedla. Neboli, A nemá povinnost X (ne)činit, a může tudíž jednat zcela dle svého uvážení;
3. má-li A *vliv* (*power*), je B *otevřena* (*liable/liability*) změně své normativní – zde: právní – situace sub 1 a 2, například přisouzením povinnosti nečinit Y, odebráním nároku vůči jiným osobám, aby činily Z, nebo přisouzením vlivu odebrat a přidávat nároky;
4. *uzavření* (*immunity*) garantuje osobě A, že B je vůči ní stížena *absencí vlivu* (*disability*), čili normativní pozice A nemůže být ze strany B změněna.

Pozice 1 a 2 představují práva prvního řádu, zatímco pozice 3 a 4 práva druhého řádu, neboť pokrývají možnost či nemožnost změn sub 1 a 2.²⁸ Právní *povinnost* je v každém případě korelátém právního *nároku*: mému právu věřit v toho či onoho Boha odpovídá povinnost všech ostatních mi v tom nebránit, stejně jako mému právu na advokáta odpovídá (něčí) povinnost mi advokátní zastoupení u soudu zajistit. Právo vládnout chápáné jako *presumptivní nárok na poslušnost* by pak představovalo právo prvního řádu, z něhož pojmově plyne obecná povinnost poslušnosti (a z existence PZ jakožto obecné povinnosti pojmově plyne právo vládnout).²⁹ To se ale jeví z několika důvodů neuspokojivé. Zaprvé jsme PA vymezili jako *schopnost vytvářet požadavky v podobě právních norem*, neboť právě to – kapacitu vytvářet a měnit hohfeldovské pozice u svých subjektů, neboli změnu jejich normativní situace – od PA očekáváme. Nic takového ale hohfeldovský *nárok* neobsahuje, pokud nedodáme, že navrch k „pasivní“ korelaci s povinností je jeho součástí

²⁶ ŠEJVL, M. *Subjektivní práva*, ukazuje souvislosti mezi hohfeldovským schématem a chápáním subjektivních práv běžným v české právní teorii.

²⁷ V tomto článku se chci vyhnout přetrvávajícímu problému českých ekvivalentů původních anglických výrazů, proto přebírám variantu, již propagují mj. M. Šejvl a T. Sobek (ačkoliv jsem jednom v dřívějším textu volil trochu odlišnou terminologii), aniž bych ji považoval za konečnou, nebo snad nevhodnější (dalo by se tak uvažovat např. o překladu *power* jako *oprávnění* a nikoliv *vlivu*). Vždy ale půjde o kompromisy ve významové věrnosti na jedné straně hohfeldovskému analytickému rámci a na straně druhé české právněvědní terminologii. Upozorním ještě, že *vliv* i *nárok* jsou variantami subjektivního práva. Tento výraz v některých kontextech užívám na jejich místě.

²⁸ Vedle korelací pozic se obvykle uvádějí i jejich opozita: opakem *volnosti* je *povinnost*, opakem *otevřenosti* je *uzavřenost* atd. Pro účely tohoto textu nechám stranou komplikace, které se vyjevují při podrobnější analýze hohfeldovské architektury – k tomu viz ŠEJVL, M. *Lidská práva jako subjektivní práva: Teoretické a historické aspekty*; ŠEJVL, M. *Subjektivní práva*; RAINBOLT, G. W. *The Concept of Rights*; FRYDRYCH, D. *The Architecture of Rights: Models and Theories*; D'ALMEIDA, L. D. *Fundamental Legal Concepts: The Hohfeldian Framework*.

²⁹ Takto chápou povahu PA mimo jiné WOLFF, R. P. *In Defense of Anarchism*, s. 5; SIMMONS, A. J. *Justification and Authority*, s. 130; KLOSKO, G. *Political Obligations*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 21–22; DARWALL, S. *Morality, Authority, and Law. Essays in Second-Personal Ethics I*. Oxford: Oxford University Press, 2013, kap. 8 a 9; CHRISTIANO, T. *The Constitution of Equality: Democratic Authority and Its Limits*. Oxford: Oxford University Press, 2008; DAGGER, R. *Authority, Legitimacy, and the Obligation to Obey the Law*. Jako důvod k filosoficky anarchistickým závěrům chápe korelativitu/neoodělitelnost i GREGÁREK, M. *Stát oběma nohama na zemi*.

i „aktivní“ schopnost *nároky klást*. Tím se ovšem *nárok* stává variantou *vlivu*. Zadruhé, *nárok* jako pozice prvního řádu je sám vystaven externě uvalené změně, takže by nezbytně musel být jistěn nějakým typem *uzavření*. Opět se nabízí otázka, proč pak ztotožňovat PA primárně s *nárokem*. Zatřetí, ačkoliv platí, že pokud by se podařilo konkluzivně prokázat existenci kterékoliv z obou polovin korelativního páru *nárok* ↔ *poslušnost*, nezbytně by byla ospravedlněna i ta druhá, zároveň platí i opak: ke zhroucení obou stačí, aby se jako neobhajitelná prokázala jedna či druhá. To je významným zdrojem skepse k existenci LPA i PZ v klasickém chápání, neboť, jak bylo řečeno výše, všechny standardní strategie jejich ospravedlnění (souhlas, přirozené povinnosti, férová kooperace, vděčnost, asociativní závazky, instrumentalismus) se zdají narážet na neřešitelné problémy.³⁰ Začtvrté, z PA se zde stává vlastnost/entita, která z nějakého důvodu prostě disponuje statickým obecným *nárokem* na *poslušnost*, přičemž není vůbec zřejmé, proč právo vládnout chápat právě v takto vyhocené podobě.

V pozadí těchto důvodů k pochybnostem (především prvního, třetího a čtvrtého) je obecnější metateoretický rys *nároku*: má-li se jednat o pojmově fundamentální pozici, dále nerozložitelnou na pozice jiné, nemůže být jeho součástí kromě samotného pasivního požadavku na plnění (jemuž odpovídá korelativní povinnost) také aktivní oprávnění či kapacita performativně *vytvářet* *nároky* a korelativní povinnosti.³¹ Pro zastávce chápání práva vládnout coby *nároku* tudíž vyvstává dilema: Buď jej budou chápat „aktivně“, ale pak se pod visáčkou *nároku* ve skutečnosti jedná o variantu normativního *vlivu*. Anebo jej budou chápat pasivně, aby nebyl dále redukovatelný na jiné pozice, ale v takovém případě zůstává zmrzačená představa vládnutí jako takového, neboť se redukuje na statickou existenci *nároku* být poslouchán a povinnosti poslouchat.

Interpretace práva vládnout jakožto v prvé řadě *nároku* čelí ještě jedné komplikaci. I kdybychom se rozhodli chápat *nárok* na *poslušnost* jako podepřený dalšími pozicemi v jakémsi „balíčku vládnutí“, v němž se výše zmíněné problémy rozpustí, autorita v daném smyslu vytváří zavazující (vylučující, preemptivní) důvody k jednání z normativního nic, pouhým vyslovením (vydáním) požadavku; v této souvislosti lze hovořit o *robustních* důvodech k (ne)jednání, v protikladu k důvodům, jež pouze aktivují nějaké jiné, fundamentálnější důvody k (ne)jednání (například v podobě nějakých mimoprávních norem).³² Pokud by šlo v podání PA o pouhé „spouštěcí“ důvody, pak by přestala být *autoritou* v klasickém vymezení, protože závazek by nespočíval v požadavku autority jako takovém, nýbrž ve věcném obsahu oněch hlubších důvodů. Sama PA (případně pojem PA jako takový) by se navíc stala normativně prázdnou, což se někdy označuje jako *paradox praktické autority*: Pokud jsou ony fundamentálnější důvody/normy *dobrymi* důvody k (ne)jednání,

³⁰ Nemám zde prostor pro jakkoliv stručný nástin; pro doplňující se shrnutí těchto strategií viz RENZO, M. Legal Authority and Obligation. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2022 [cit. 2024-06-10]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/legal-obligation/>; GREEN, L. Law and Obligations. In: COLEMAN, J. – SHAPIRO, S. (eds). *The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 514–547; LEFKOWITZ, D. The Duty to Obey the Law. *Philosophy Compass*. 2006, Vol. 1, No. 6, s. 571–598; KLOSKO, G. The Moral Obligation to Obey the Law. In: MARMOR, A. (ed.). *The Routledge Companion to Philosophy of Law*. Abingdon: Routledge, 2012, s. 511–526; v rozsáhlejší podobě WENDT, F. *Authority*.

³¹ FRYDRYCH, D. *Architecture of Rights*, s. 70.

³² ENOCH, D. Authority and Reason-Giving. *Philosophy and Phenomenological Research*. 2014, Vol. 89, No. 2, s. 296–332; KOKEŠOVÁ, J. Robustní poskytování důvodů vs. pouhé spouštění důvodů: případ žádosti. *Filozofia*. 2023, roč. 78, č. 3, s. 165–179.

pak máme závazek vůči nim; pokud jsou špatnými důvody, pak bychom požadavek autority měli odmítnout (viz též výše k imperativům praktického rozumu). Tak či onak PA „pracuje naprázdno“, ačkoliv je opřena o nárok na poslušnost. Pokud na druhou stranu chceme zachovat robustnost důvodů, na nichž stojí vydané právní normy, musí nás *věcně* zajímat, kde se bere morální oprávnění k jejich produkci. Kvůli logické (pojmové) korelativnosti nároku a povinnosti totiž od chvíle přiřknutí nároku zaniká normativní prostor pro zpochybnění závaznosti vydaných požadavků.

Ptáme-li se po zdůvodnění existence nějakého práva, ptáme se centrálně po jeho funkci. Jako odpověď se nabízí buď zájmová teorie (právo chrání nějaký podstatný zájem jeho držitele), nebo volní teorie (právo zajišťuje normativní kontrolu nad povinnostmi ostatních). Volní teorie je přímo kompatibilní s hohfeldovským schématem: subjektivní právo je v ní vždy (také) *vlivem*, který umožňuje nakládat s povinnostmi ostatních (například je zrušit). Předchozí řádky ovšem dokládají, že kombinace *nároku* vyžadovaného standardním přístupem a *vlivu* vyžadovaného volní teorií vede k nepříjemným komplikacím. Podle zájmové teorie pak musí jednostranný *nárok* PA na poslušnost realizovaný prostřednictvím monopolního vydávání preemptivních a vylučujících právních norem chránit nějaký její důležitý zájem. Zdá se být ale pochybné, že by osoby podílející se na mašinérii produkce právních norem (státní úředníci, politici, jejich asistenti, lobbisté apod.), *a pouze tyto osoby*, takový zvláštní zájem odůvodněně měly.³³

Tyto i jiné komplikace s nabízející se interpretací práva vládnout jakožto hohfeldovského nároku vedly řadu autorů a autorek k přesunu pozornosti k jiným hohfeldovským pozicím. Zaměřím se nyní na *vliv* jakožto hlavní alternativní interpretaci podstaty politické autority, a to primárně v podobě práva *uvalovat povinnosti* (*power to impose duties*).³⁴ Nejprve si všimněme, že přepnutím pozornosti na pozici druhého řádu se paradox praktické autority vyjevuje jako zdánlivý:³⁵ Za určitých okolností je prakticky racionální zdržet se úsudku o žádoucím jednání (= důvod 1. řádu), což nám sděluje právní norma coby

³³ REGLITZ, M. Political Legitimacy Without a (Claim-) Right to Rule. *Res Publica*. 2015, Vol. 21, No. 3, s. 296. Přiřknout takový zájem státu jako *takovému* je snad ještě méně plausibilní, neboť takový postoj ze státu činí empiricky i ontologicky svébytnou entitu s *vlastními zájmy*, což do hry vnáší pochybné metafyzické spekulace. Jako nadějnější se jeví využití konceptu skupinového či kolektivního aktérství (*group agency*), kteréžto téma nechám pro jinou příležitost. Viz ale v češtině KOKEŠOVÁ, J. *Vládoucí a ovládaní*, kap. 9.

³⁴ HERSHOVITZ, S. The Authority of Law. In: MARMOR, A. (ed.). *The Routledge Companion to Philosophy of Law*. Abingdon: Routledge, 2012, s. 71. Příklady jsou mj. MORRIS, CH. *Essay on the Modern State*, s. 292; MARMOR, A. An Institutional Conception of Authority. *Philosophy & Public Affairs*. 2011, Vol. 39, No. 3, s. 238–261; RAZ, J. *The Morality of Freedom*. Oxford: Clarendon Press, 1986, s. 24; COPP, D. The Idea of a Legitimate State. *Philosophy & Public Affairs*. 1999, Vol. 28, No. 1, s. 3–45; PERRY, S. Political Authority and Political Obligation. In: GREEN, L. – LEITER, B. (eds). *Oxford Studies in Philosophy of Law*, Vol. 2. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 1–74; VALENTINI, L. The Content-Independence of Political Obligation: What It Is and How to Test It. *Legal Theory*. 2018, Vol. 24, No. 1, s. 135–157; APPLBAUM, A. I. *Legitimacy*, s. 25, 47 an.; WENDT, F. *Authority*, s. 9–10. DAGGER, R. *Authority, Legitimacy, and the Obligation to Obey the Law*, označuje „vlivovou“ interpretaci práva vládnout za „revizionistickou“ a přisuzuje ji menšině autorů a autorek. Souhlasím s tím, že chápání práva vládnout jako *nároku* tvoří jádro „tradičního“ přístupu, a tak jej také v tomto textu prezentuji. Odmítám ale rámování vlivové varianty jako menšinové, neboť to neodpovídá současnému stavu debaty.

³⁵ Jak s odkazem na Raze konstatuje i SOBEK, T. *Problém legitimní autority I.*, s. 553. David Lefkowitz, inspirován Heidi Hurd, upozorňuje, že Razova koncepce (přesněji řečeno, její pilíř v podobě *Normal Justification Thesis*) nedokáže dát odpověď na otázku, proč být poslušen *zrovna tomu svému státu*. To vešlo ve známost jako *problém partikularity* PZ, který postihuje většinu justifikačních strategií. Podle Lefkowitz se tak aktér stejně nakonec nevyhne vážení důvodů *pro a proti*, což je přesně ten výraz praktického rozumu, jejíž měla Razova koncepce odfiltrovat. LEFKOWITZ, D. *The Duty to Obey the Law*, s. 594.

požadavek PA (= důvod 2. řádu). To nevyklučuje, že PA se může mýlit, možná pravidelně (a my s ní, pokud jsme poslušni jejích požadavků),³⁶ nicméně nejedná se již o *paradox*.

Důležitější je skutečnost, že vlivová interpretace konvenuje výchozímu vymezení PA jakožto entity dávající svou aktivitou vzniknout novým povinnostem, nárokům, vlivům na nižších úrovních³⁷ nebo i imunitám (anebo odstraňující ty stávající). Stejně jako nárok přitom ani vliv nevyčerpává všechny hohfeldovské pozice spadající pod právo vládnout, byť nyní tvoří jeho jádro; zcela koherentně a spíše nevyhnutelně tak lze v intencích klasického vymezení PA dále uvažovat o volnosti k vytváření právních norem (jakožto „formě“ uvalování povinností), nároku na monopol v této činnosti, nároku na nezasahování do této činnosti, uzavření vůči ztrátě jednotlivých (či všech) pozic, uzavření vůči vměšování do jurisdikce zvnějšku a podobně.

Z hlediska hohfeldovského schématu je třeba zdůraznit, že s vlivem nekoreluje povinnost, nýbrž *otevřenost*. Právu uvalovat závazky tak odpovídá otevřenost uvalení závazků *a nic víc*, alespoň v této fázi: zdali lze povinnost poslušnosti do konceptu PA nějak vsunout, zůstává věcí další argumentace.³⁸ Rozevírající se mezera mezi právem vládnout a povinností poslouchat je tudíž na nejhlubší úrovni pojmová: pokud přijmeme vlivovou interpretaci jako určující, druhé *nemůže* přímo plynout z prvního, a to ani pokud by se PA ukázala jako legitimní, tedy morálně justifikovaná. Optikou klasického přístupu předpokládajícího symetričnost a neodlučitelnost LPA a PZ je takové zjištění fatální; já se naopak domnívám, že pokud má být cílem teoretické reflexe záchrana samotné možnosti existence LPA a/nebo PZ tváří v tvář kaskádě silných námitek vůči libovolné strategii ospravedlnění, je právě takové rozpojení žádoucí (což nevyklučuje, že u filosofického anarchismu nakonec skončíme). Jedna mezera pro věcnou argumentaci tedy vzniká již na této pojmové úrovni.

3. Legální autorita, morální autorita

Z uvedeného lze ovšem odvodit, že vynořující se pojmová trhlina má i důležitou normativní dimenzi. V proměnlivém odkazování k politické autoritě bez přívlastků a legitimní politické autoritě v dosavadním textu jsem dosud pracoval s rozdílem mezi *legálními* hohfeldovskými pozicemi (zjednodušeně: právy a povinnostmi) a *morálními* hohfeldovskými pozicemi převážně implicitně. Pokud ovšem odmítneme nonpozitivistickou („přirozenoprávní“) spekulaci, že právo a morálka jsou identickými množinami, je zřejmé, že ve hře jsou dva svébytné normativní systémy, což nemůže nemít důsledky pro uvažování o LPA a PZ. Je nepochybné, že PA bez přívlastků si přisvojuje legální kapacitu uvalovat právní povinnosti, čemuž odpovídá právní otevřenost vůči uvalení právních povinností.

³⁶ V Razově přístupu centrálně opřeném o epistemickou kapacitu autority by se PA vyjevila jako *nelegitimní*.

³⁷ Příkladem mohou být změny v policejních pravomocích nebo změny ve spotřebitelských právech.

³⁸ V textu Tomáše Sobka zůstávají tyto pojmové nástrahy nezřetelné, ačkoliv autor upozorňuje, že inference od „justifikačních předpokladů“ (= LPA) k „obligatorním důsledkům“ (= PZ) je netriviální; viz SOBEK, T. *Problém legitimní autority I*, s. 547 an. Matěj Gregárek pak předpokládá, že LPA zahrnuje jak nárok na poslušnost, tak vliv k vytváření a změně normativní situace (plus volnost „překračovat normativní omezení“, prezentovanou ovšem Gregárkem coby „právo vládnout“ jako takové, což jen dokládá terminologickou a pojmovou neujasněnost celé oblasti. Gregárek zde čerpá z textu LEVITOV, A. Normative Legitimacy and the State. In: *Oxford Handbook of Topics in Politics* [online]. 5. 10. 2016 [cit. 2024-06-10]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935307.013.131>. Viz GREGÁREK, M. *Stát oběma nohama na zemi*, s. 85 an.

To ale není normativně příliš zajímavé: takové právo si může přisvojit libovolný aktér disponující dostatečnou silou prosadit svoji vůli v podobě právních norem vůči adresátům požadavků, nejlépe opřenou o jistou míru empirického přijetí ze strany adresátů (*de facto* autorita; učebnicovým příkladem jsou dějiny kolonizací). Sami adresáti pak mohou mít konkluzivní důvody ke *konformitě* z důvodu racionálního sebezájmu (typicky strach z trestu), ovšem absentovat budou důvody k *poslušnosti* v tom smyslu, jaký vyžaduje LPA.³⁹ Skutečně klíčová otázka tudíž zní, zdali PA disponuje i morálním právem uvalovat povinnosti. Nicméně i kdybychom došli k závěru, že ano, stále se bude jednat o morální právo uvalovat *právní*, respektive institucionální povinnosti. Zdali se legitimita na straně PA překlápá do politického závazku coby *morální* povinnosti být poslušen uvaleným povinnostem, představuje *další otázku k řešení*. Právě toto jsou nejhlubší kořeny na první pohled nenápadné komplexnosti uvažování o legitimitě a autoritě. Jak poznamenává Artur Applbaum, právě díky rozpojení legálního a morálního aspektu práva vládnout získáváme teoretický a normativní prostor pro fenomén *občanské neposlušnosti*, v ústavních demokraciích tradičně garantovaný prostřednictvím základních práv. Pokud by z LPA plynila obecná morální povinnost poslušnosti (čili PZ), občanská neposlušnost by nemohla být, jakožto *základní právo*, přípustná.

Richard Dagger ve své kritice „revizionisty“ Applbauma prohlašuje, že do rozlišení mezi morálními a legálními (institucionálními, konvenčními...) povinnostmi, skrze něž jsou od sebe LPA a PZ odtlačovány, je vkládána přehnaná naděje („easily overdrawn“).⁴⁰ Pokud tomu tak je, pak teze, že požadavky produkované morálně ospravedlněnou PA nejsou nezbytně morálně závazné, ztrácí na plausibilitě. Není ale zřejmé, o co Dagger svůj pohled opírá: jeho argumenty spočívají jednak v souhlasné referenci k Platónovi a F. H. Bradleymu v tom ohledu, že občanský status a s ním spojené povinnosti prostě obsahují nějaký morální prvek – aniž by ale sám dodal cokoliv více, než že sám „nevidí žádný pádný důvod“ k přijetí teze o oddělenosti. Je však pochybné, že by ústřední pojmový problém politické a právní filosofie bylo možné vyřešit apelem k preferovaným filosofickým autoritám. Druhý Daggerův argument spočívá v poukazu na praktické důsledky takového kroku: cenou za přípuštění, že z požadavku LPA plyne v prvním kroku pouze legální povinnost, je vznikající (morální) nejistota, za ní číhající hrozba konfliktu a celkově nestabilita ve vzájemných očekáváních, a to nejen mezi přímo angažovanými aktéry. Ostatně pokud si má idea a pojem PZ uchovat vůbec nějaký smysl, musí se obecná povinnost poslušnosti nacházet někde poblíž *otevřenosti* vůči změně normativní situace („at most one remove“). Tudíž i kdybychom přijali kombinaci *vlivu a otevřenosti* jako východisko pojmově-normativních úvah o LPA, nedostaneme se podle Daggera o moc dále než ke zjištění, že LPA má vliv uvalovat *pro tanto* právní a morální povinnosti k poslušnosti. Neboli, PZ vytlačený za revizionistické dveře se rychle vrací tradicionalistickým oknem.⁴¹

³⁹ Sobek s odkazem na Gregoryho Kavku zmiňuje tzv. „pavučinu strachu“, tedy situaci, kdy občané volí konformitu ze strachu ze „sankčních odpovědí svých spoluobčanů“, spíše než z PA samotné. Viz SOBEK, T. *Problém legitimní autority I.*, s. 539. To lze zobecnit jak ve směru vzájemných *očekávání*, která jedinci v nějakém kolektivu chovají ohledně jednání ostatních (empirická *očekávání*), tak stran přesvědčení o tom, jaké jednání je očekáváno ostatními (normativní *očekávání*). Viz také závěrečnou sekci článku.

⁴⁰ DAGGER, R. *Authority, Legitimacy, and the Obligation to Obey the Law*, s. 89–91.

⁴¹ Dagger tak rozvíjí směr úvah, jež ve svém shrnujícím dílku naznačuje WENDT, F. *Authority*, s. 9, 100 an.

Domnívám se, že samotné zjištění, že upřednostnění dvojice *vliv–otevřenost* před dvojicí *nárok–povinnost* nepředstavuje pojmový omyl, nýbrž legitimní východisko debaty, značí dílčí úspěch v hledání alternativ ke standardnímu přístupu. Oslabení LPA v podobě pozornějšího nakládání s hohfeldovskými pozicemi, stejně jako udržení rozestupu mezi legální a morální složkou obého, s sebou nese příslib v podobě rozpletení a vyjasnění toho, co je při řečnění o autoritě a legitimitě v sázce – jak nakonec po straně připouští i Dagger.⁴² V principu mě netrápí ani výhrada, že skrze takový heterodoxní přístup opouštíme problém politické a právní *authority* (a řešíme cosi odlišného, byť možná také důležitého), neboť PA prostě tradičně *obnáší* korelaci s obecnou povinností k poslušnosti, jinak se nejedná o autoritu.⁴³ Pojmový tradicionalismus v tomto případě zajisté ulehčuje teoretickou práci; pokud mám ovšem parafrázovat Daggera, nevidím žádný pádný důvod, proč nastíněnou pozici prohlásit v principu za pomýlenou.

Námítku týkající se nestability očekávání naopak považuji za důležitou. V dalších částech textu ale chci ukázat, jak se dosíci plausibilní koncepce LPA i PZ a této námítky se vyhnout, aniž bychom jejich vztah brali dopředu jako zaručený a právo vládnout jako homogenní nárok na poslušnost. Jednoduše řečeno, konečné splnutí LPA a PZ v nějaké normativní singularitě není *evidentně* žádoucí. Teoretické nástroje, jež užívám a jež pracují s před-právními a před-politickými institucemi a vztahy (morálka, normy, očekávání...), vymezují společenský substrát, který právní instituce a vztahy samy o sobě postrádají. V určitém smyslu tak obracím šipku zkoumání: Namísto postulování, co je LPA a PZ a jaký je mezi nimi vztah, a následného hledání morálky, jež do připraveného rámce zapadá, se chci ptát, jaký typ institucí a vztahů právo předpokládá, aby mohlo legitimně plnit svoji roli formálního normativního regulativu. Z toho teprve vyplyne žádoucí konceptualizace politické authority, legitimacy i politického závazku.

Prostor pro normativní (zejména, ale nikoliv nezbytně, morální) argumentaci objevivší se v této vícedimenzionální mezeře vybízí k právně- a politicko-filosofickému úsilí, což ve druhém sledu dokládá, že v problematice normativních zdrojů legitimní authority se disciplinární hranice mezi právní a politickou filosofií nevyhnutelně prolínají, ne-li stírají.⁴⁴ V jádru samotného pojmu legitimacy se tak odkrývá pole pro legitimní normativní neshodu. Je ale zřejmé, že pokrok v rozplétání tohoto pojmově-normativního uzlu nemůže být snadný. V následujících dvou sekcích se v první řadě zaměřím na další možnosti oslabování pojmu legitimacy, respektive LPA, a to proto, že jeho síla je nepřímou úměrnou prahu morálního ospravedlnění, který je nutné argumentačně překonat. Následně přesunu pozornost k samotnému predikátu morálnosti, který ve zvoleném rámci doprovází LPA i PZ. Na pozadí faktu všudypřítomného morálního nesouhlasu se totiž nejvíce zřejmé, o co opřít holistické a exkluzivní morální právo vládnout, stejně jako uniformní morální povinnost poslušnosti. Co je to za „morálku“, jež má jedno či druhé (v jakkoliv silné či naopak oslabené podobě) zaručovat? Jaká to morálka má „dotovat“ legální požadavky PA?⁴⁵

⁴² DAGGER, R. *Authority, Legitimacy, and the Obligation to Obey the Law*, s. 92.

⁴³ Jak v osobní konverzaci argumentoval Tomáš Sobek.

⁴⁴ Mj. WALDRON, J. *Legal and Political Philosophy*. In: COLEMAN, J. – SHAPIRO, S. (eds). *The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 352–381; EDMUNDSON, W. *Why Legal Theory is Political Philosophy*. *Legal Theory*. 2013, Vol. 19, No. 4, s. 331–346; SOBEK, T. *Právní myšlení*; KOKEŠOVÁ, J. *Vládnoucí a ovládaní*; APPLBAUM, A. I. *Legitimacy: The Right to Rule in a Wanton World*.

⁴⁵ Vypůjčuji si zde výraz Tomáše Sobka, s nímž přišel v osobní konverzaci.

4. Disagregaci vpřed

Podstatou heterodoxního přístupu k LPA a PZ je tedy nejobecněji odmítnutí jak obsahové bezpodmínečnosti plus preemptivnosti, tak symetrie mezi právem vládnout a povinností poslušnosti. To doplňuje odpojení práva vládnout od hohfeldovského *nároku*, ilustrované v předchozí sekci prostřednictvím redefinice v pojmech *vlivu*, důraz na mezeru mezi legálním a morálním aspektem jednotlivých normativních pozic a ve výsledku i odmítnutí obecné morální povinnosti (k) poslušnosti. Jedná se o vědomou, záměrnou komplikaci – budu dále hovořit o *disagregaci* (rozložení) – původně jednoduchého vztahu mezi LPA a PZ, motivovanou snahou vyhnout se jak nerefektovanému přijetí „sebechápání státu“, tak filosofickému anarchismu, který se nad ortodoxním pojetím vznáší jako stín. Mezi výhody heterodoxního přístupu patří i to, že umožňuje i v legálním pohledu smysluplně hovořit o *odstupňované legitimitě* PA, což u vztahu, který je opřen o bezpodmínečnost a preemptivnost produkovaných norem, nepřichází v úvahu – tam buď LPA bez výhrad je, nebo není.⁴⁶

Disagregace LPA a PZ ovšem nemusí „končit“ přesunem těžiště PA k *vlivu*, neboť v hohfeldovském schématu jsou k dispozici ještě další normativní pozice a mezi nimi *volnost*, přes níž lze právo vládnout také reformulovat. Pro ilustraci nově otevřeného pojmového prostoru uvedu tři přístupy, které jej různými způsoby využívají. David Copp ve svém článku o legitimitě státu uvádí, že shluk hohfeldovských pozic odlišující legitimní PA od nelegitimní zahrnuje:

„1) sféru, v níž má [stát] volnost vydávat a vynucovat zákony platné pro obyvatele daného území; 2) vliv uvalit na osoby pobývající na území státu pro tanto povinnost něco učinit, a to pouhým vydáním zákona, který po nich učinění oné věci vyžaduje, za předpokladu, že daný zákon spadá do sféry volnosti [státu] a je v jiných ohledech morálně neproblematický; 3) volnost kontrolovat vstup na své území u lidí, kteří nejsou obyvateli a nedisponují morálním nárokem na tomto území žít nebo cestovat; 4) nárok vůči jiným státům, aby se nevměšovaly do jeho vládnutí na daném území; 5) uzavření vůči odebrání kteréhokoliv z těchto práv na základě jednání jakéhokoliv jiného státu nebo osoby.“⁴⁷

V podobném duchu, avšak v důsledku velmi odlišně, formuluje svoje „permissivní pojetí legitimacy“ Jiafeng Zhu:

„Legitimní stát má v jistých mezích volnost vytvářet a implementovat (apply) zákon, morální vliv odebrat subjektům prostřednictvím vydání zákona jejich právo-nárok vůči státu nebyť donucován, volnost vynucovat zákon (jakožto výsledek uplatnění morálního vlivu), a konečně právo-nárok monopolizovat předchozí tři hohfeldovská práva tak, aby jimi nedisponoval žádný jedinec nebo společenská skupina v rámci jeho jurisdikce.“⁴⁸

A konečně Robert Ladenson v proslulém článku „hobbesovsky“ redukuje právo vládnout na morálně odůvodněnou *volnost* uvalovat na ostatní určité normativní požadavky,

⁴⁶ Takto se lze vyhnout Gregárkově závěru, že gradualismus v otázce legitimacy vyžaduje opuštění pojmu legitimacy jako takového. To je nevyhnutelné pouze tehdy, přijmeme-li hned na začátku standardní koncepci LPA a PZ, jak Gregárek činí. Viz GREGÁREK, M. *Stát oběma nohama na zemi*, s. 7, s. 85 an.

⁴⁷ COPP, D. *The Idea of a Legitimate State*, s. 27–28.

⁴⁸ ZHU, J. Farewell to political obligation: in defense of a permissive conception of legitimacy. *Pacific Philosophical Quarterly*. 2017, Vol. 98, s. 451–452.

přičemž tito ostatní mají dobré důvody – avšak nikoliv povinnost! – se jim podřídit (sám Ladenson hohfeldovskou terminologií nepoužívá a po vzoru Joela Feinberga hovoří o *justification-right*, ovšem výsledek je identický):

„[...] Bez ohledu na kontext se ovšem lidé dovolávají *justification-rights* v reakci na požadavek ospravedlnit své jednání, a nikoliv aby sami vznášeli požadavky vůči ostatním, jak by tomu bylo v případě dovolávání se práv-nároků. [...] Právo vládnout je právě takovým *justification-right*. Neboli, existují silné důvody si myslet, že disponování kapacitou vládnout (*governmental power*) a přijetí výkonu této kapacity ze strany těch, jimž je vládnuto, společně zajišťují ospravedlnění donucovacích aktů, jež by jinak byly nemorální. [...] O právu vládnout lze uvažovat jako o *justification-right* proto, že můžeme předložit plausibilní argumentaci, podle níž by všichni racionální lidé za závojem nevědomosti nic nenamítali vůči donucení, pokud by jej autenticky realizovala vládní autorita.“⁴⁹

V tomto textu není mým cílem obhajovat tu či onu koncepci. Je ale zřejmé, že přesouváním důrazu mezi hohfeldovskými pozicemi, stejně jako jejich odebíráním a přidáváním, se může významně měnit i povaha LPA a případně PZ – ve druhém případě například tím, že se nejedná o povinnost *poslušnosti*, nýbrž povinnost nezasahovat do výkonu práva vládnout (jakkoliv definovaného)⁵⁰ či Zhuovu povinnost přijmout monopol státu v daných oblastech konání, nebo tím, že se vůbec nejedná o *povinnost*, nýbrž o *otevřenost*. Uvedené příklady lze hierarchicky seřadit dle normativní „síly“ přisouzené LPA, kdy Copp nabízí nejsilnější a Ladenson nejslabší variantu (přičemž někde vysoko „nad“ Coppem se nachází standardní chápání PZ jakožto obecné morální povinnosti poslušnosti opřené o její korelativitu s LPA a o něco níže konceptualizace práva vládnout jakožto *vlivu* ke změně normativní pozice ostatních, zatímco někde „pod“ Ladensonem najdeme filosofický anarchismus à la Simmons). Z hlediska výkladu v tomto článku je ale podstatný samotný fakt kombinovatelnosti jednotlivých pozic, případně jejich *řetězení*, a to na pozadí rozlišení mezi legálním a morálním aspektem práva vládnout. Na to užitečně poukazuje ve svém příkladu se sběračem škeblí a vlastníkem pláže Artur Applbaum.⁵¹ Připomeňme, že pokud za jádro PA budeme považovat *vliv*, v hohfeldovském schématu mu odpovídá *otevřenost* vůči změně normativní pozice. Tradičně se má za to – a o tuto úvahu se opírá Daggerova výhrada vůči revizionistům jako Applbaum –, že když už chceme LPA disagregovat tímto směrem, na konci uplatnění *vlivu* najdeme opět jen uvalený (právní i morální) *závazek*, jemuž zpětně musí pojmově odpovídat nějaký a něčí *nárok*.⁵²

Představte si, píše Applbaum, že kus pláže, po níž po generace vede široce využívaná cesta k moři považovaná zdejšími obyvateli i vedením obce za věc veřejného zájmu, získá do svého vlastnictví nějaký přistěhovalec.⁵³ Na jeho přehrazení přístupové cesty a vyvěšený zákaz vstupu si sběrač škeblí stěžuje u městské rady, ta se odvolá k soudu, ale spor prohraje, přestože všechny relevantní úvahy ukazují, že morálně správné by bylo jiné rozhodnutí. Soud ovšem rozhodoval dle platného práva a právní platnost jeho verdiktu je tudíž nezpochybnitelná. Dokonce ani na morální oprávněnost takového rozhodnutí si

⁴⁹ LADENSON, R. In Defense of a Hobbesian Conception of Law. *Philosophy & Public Affairs*. 1980, Vol. 9, No. 2, s. 138–140.

⁵⁰ ADAMS, N. P. *Institutional Legitimacy*.

⁵¹ APPLBAUM, A. I. *Legitimacy: The Right to Rule in a Wanton World*, s. 53–56.

⁵² DAGGER, R. *Authority, Legitimacy, and the Obligation to Obey the Law*, s. 89 an.

⁵³ Analogicky si lze představit pole, přes které místní chodí po generace do lesa (na dříví, sběr, lov atd.).

nikdo nestěžuje: má-li soud vedle legálního i morální *vliv* k takovému rozhodnutí (předpokládejme pro účely příkladu, že ano), pak nelze verdikt zpochybnit ani morálně. Zdálo by se, že původní situace, kdy měli občané *nárok*, aby jim nebylo v cestě po pláži bráněno, a vlastník pláže korelativní *povinnost* chůzi přes pláž nebránit, se jen přehoupla do zrcadlového opaku: Nový vlastník pláže má *nárok*, aby mu přes ni nikdo nechodil, zatímco ostatním nyní přibyla *povinnost* se pláží vyhnout. Onen sběrač ovšem verdiktem podpořeného zákazu vstupu opět nedbá, plot přeskočí a namíří si to k moři, přesvědčen o tom, že verdikt soudu jej morálně nezavazuje, tj. onu morální povinnost vyhnout se pláži nemá. Klíčová otázka nezní, zdali jedná nemorálně – to tak nakonec klidně může být. Jde o to, zdali je jeho chyba *pojmová*, tedy zdali chová nekoherentní, protikladná přesvědčení o legitimitě právních norem a o tom, co z nich plyne. Sběrač musí totiž může tvrdit, že původní distribuce *nároků* a *povinností* se neproměnila ve svůj opak, nýbrž v určitou distribuci *volnosti*: Majitel pláže má nyní (morální) volnost postavit plot a dohlížet, že ho nikdo nepřelézá, zatímco jemu zůstala (morální) volnost jej přeskočit a pokračovat k moři, jako to dělaly generace jeho předků. Jelikož z hohfeldovské kategorizace plyne, že volnostem žádné povinnosti neodpovídají, není v takovém případě pravda, že morální *vliv* se nevyhnutelně, byť přes jedno „koleno“, překlápí do *povinnosti*. Jak Applbaum uzavírá, zdali taková povinnost existuje, je věcí morálního rozvažování, nikoliv výsledkem pojmové analýzy.

Nejde nyní o to dokázat, že heterodoxní koncepce LPA a PZ takového typu jsou jediné obhajitelné, případně nejlépe obhajitelné. V této fázi se spokojím s konstatováním, že *nejdou nesmyslné, nekoherentní, kontradiktorní* a podobně. To totiž znamená, že standardní pojetí předpokládající logickou korelaci LPA a PZ společně s bezpodmínečností a preemptivností norem vydávaných LPA není samozřejmá. Řečeno v hohfeldovské terminologii, pojímat politickou autoritu fundamentálně jako zřetězení *volnosti k uplatnění vlivu k uvalení povinností* není svévolnou a zbytečnou konceptuální komplikací, nýbrž žádoucím disagregačním krokem umožňujícím pečlivější nakládání s klíčovým pojmem politické a právní filosofie. Výklad v tomto článku je opřen o tezi, že o žádoucnosti té či oné specifické koncepce nelze v daném pohledu nic definitivního konstatovat, dokud nevíme, jaká že morálka se vlastně za legálním rámcem vztahu LPA a PZ nachází.

5. Veřejné ospravedlnění, vzájemná očekávání a testovací koncepce

Stephen Perry uvádí, že „*legitimní morální autorita může existovat pouze tehdy, je-li cosi dostatečně dobrého či hodnotného na tom, že jedna osoba může úmyslně změnit normativní situaci jiné osoby.*“⁵⁴ Jako revizionista Perry odmítá korelaci LPA a PZ a podstatu PA spatřuje ve *vlivu*; citovaným tvrzením pak na straně politické autority identifikuje stejný „morální mezikrok“ jako Applbaum u politického závazku. Jak ale zjistit, zdali se uvažovaná PA opírá o „cosi dostatečně dobrého či hodnotného“? V liberálně-demokratických společnostech jsme konfrontováni s morální různorodostí, ať už se to týká vedení individuálních životů, nebo roviny kolektivního usilování, čemuž s největší pravděpodobností nemůže být jinak.⁵⁵ Jak v takové situaci neautoritářsky zdůvodnit oprávnění PA autoritativně měnit normativní pozici adresátů (právních) jejich rozhodnutí? O to víc zaráží, že

⁵⁴ PERRY, S. R. *Political Authority and Political Obligation*, s. 26.

⁵⁵ RAWLS, J. *Political Liberalism*. Expanded Edition. New York: Columbia University Press, 2005, Lecture I.

v soudobých debatách o PA, LPA a PZ se s morálkou pracuje jako s jakousi černou skříňkou, jejíž obsah nemusíme znát, ale jsme si tak nějak jisti, že se na něm shodneme.

Ačkoliv mám prostor pouze pro zvýraznění několika klíčových bodů, tvrdím, že nadějný nástroj představuje teorie *veřejného ospravedlnění* (VO), jejímž východiskem je snaha o seriózní vypořádání se právě s otázkou, jak mezi sobě morálně rovnými osobami může vznikat vztah legitimní autority – tedy že jedna strana může po té druhé oprávněně požadovat určité jednání nebo vzdání se jednání.⁵⁶ Pod zorným úhlem VO jsou závazné takové normy (pravidla), které má každý jejich adresát dostatečné důvody přijmout za své (tj. nejsou zvnějšku vnucené). Nazvěme tento soubor pravidel *sociální morálkou*. Předpokládáme přitom, že v porovnání se stavem anarchie je koordinovaná společenská kooperace nesmírným benefitem; zpochybněno je ovšem automatické vyvození závěru, že politická autorita je *eo ipso* legitimní a že v závěsu následuje politický závazek. Až z teorie VO plyne, které instance *vlivu* a která vyplnění mezery mezi *otevřeností* a *závazkem* občanů jsou oprávněné, případně jak dobré důvody mají adresáti k podřízení se rozhodnutím PA (postavíme-li do popředí *volnost* jako definiční znak PA).

Pokud právo přichází ke slovu tam, kde sociální morálka zajišťující vztahy morální autority na regulaci nestačí, a pokud se morální oprávněnost právní regulace opírá o vztahy morální autority, pak sociální morálka získává v normativním zdůvodnění závaznosti norem pojmovou (logickou) prioritu. To znamená, že jakmile chybí zdůvodnění autoritativnosti na rovině sociální morálky, vzniká otazník nad autoritativností právních norem jako takových. Soudím, že odpověď na otázku, co všechno po sobě můžeme navzájem jako spoluúčastníci společenské kooperace autoritativně vyžadovat, neřkuli hrozit si v druhém sledu fyzickým donucením, je méně jasná, než by zavilí obháji „evidentně správných morálek“ – a zejména pak jejich autoritativního prosazování prostřednictvím právního řádu – byli ochotni připustit.

Tato linie argumentace vede k dalšímu „uhnutí“ ze standardního pojetí LPA a PZ: pokud existuje nějaký morální závazek poslušnosti, pak jej dlužíme nikoliv PA jako takové, nýbrž právě spoluúčastníkům společenské kooperace. Kromě pojmové priority tak sociální morálka dle všeho disponuje i prioritou praktickou: Stabilita, předvídatelnost, difúze, ale také změna či nahrazení norem zakládajících kooperaci, při zachování jejich morální ospravedlnitelnosti, poukazuje na pivotální roli *vzájemných očekávání*, kterážto tvoří ústřední součást „morální výbavy“ členů a členek společnosti (coby potenciálních adresátů rozhodnutí PA). Trestání jejich porušování prostřednictvím právního řádu může být chápáno jako oprávněné i samotnými příjemci trestů pouze tehdy, došlo-li již dříve k internalizaci očekávání (ostatních vůči dané osobě i osoby vůči ostatním) z normy vyplývajících – jinými slovy, měli-li spoluúčastníci společenské kooperace důvod přijmout normu za svou. Bez této *vzájemně* přijímané zodpovědnosti nemohou existovat vztahy legitimní morální autority, a tudíž ani legitimní politické autority. V této perspektivě se VO vyjevuje

⁵⁶ Dovolím si referovat k několika svým dřívějším textům, které takový nástin poskytují: DUFEK, P. Lidská práva, ideologie a veřejné ospravedlnění: co obnáší brát pluralismus vážně. *Právník*. 2018, roč. 151, č. 1, s. 50–70; DUFEK, P. Namísto závěru: neshoda, diverzita a veřejné ospravedlnění. In: DUFEK, P. – BAROŠ, J. a kol. *Liberální demokracie v době krize: Perspektiva politické filosofie*. Praha – Brno: SLON – Masarykova univerzita, 2019, s. 233–243; DUFEK, P. Veřejný rozum a právo. In: SOBEK, T. – HAPLA, M. a kol. *Filosofie práva*. Brno: Nugis Finem, 2020, s. 227–254; MENCL, M. – DUFEK, P. Ideální konsenzus, reálná diverzita a výzva veřejného ospravedlnění: k limitům idealizace v liberální politické teorii. *Acta Politologica*. 2021, roč. 13, č. 2, s. 49–70.

nikoliv jako abstraktní filosofický vynález zvnějšku přiložený na sociální realitu, nýbrž jako princip, jenž je *endogenní* morální praxi mezi svobodnými a sobě rovnými aktéry (jedinci či jejich skupinami).⁵⁷

Teorii VO je často vytýkáno, že vzhledem k očekávatelným morálním neshodám bude množina ospravedlněných norem prázdna, čili nastane anarchistická *noční můra* (viz sekci 1). Pokud občané nemají obecnou morální povinnost poslušnosti vůči právním normám, kde se pak bere *jakákoliv* povinnost vůči nim? Je v takovém případě společenská kooperace vůbec myslitelná? Domnívám se, že ano. Předně jde o odmítnutí teze, že LPA nezbytně vyžaduje morálně zdůvodněnou *poslušnost* vydaným požadavkům (*compliance*). Na možnost, že adresáti budou mít sice racionální důvody podřídit se, ale nebudou ochotni o tom uvažovat v intencích morální *povinnosti*, jsme narazili v sekci 3 coby komplikaci pro tradiční vymezení LPA. Zde lze situaci obrátit v náš prospěch: Pokud morálně ospravedlněná PA nevyžaduje jako svůj korelát morálně zdůvodněný PZ (= obecnou poslušnost), pak absence konkluzivního morálního zdůvodnění pro konformitu každého z adresátů není pro koncepci LPA fatální. Přestože nechci po Ladensonově vzoru redukovat LPA na pouhou volnost v uvalování právních (normativních) požadavků, racionálně odůvodněná konformita s těmito požadavky je následováníhodným návrhem – a to i proto, že umožňuje chápat etablování autoritativních morálních i právních norem jako výsledek sociálně-evolučního procesu selekce ze souboru morálně přijatelných (ač nikoliv optimálních) alternativ.⁵⁸ Díky tomu lze jako autoritativním rozumět i takovým pravidlům, která někteří (občas mnozí) považují za suboptimální – sami by preferovali jiné řešení, nicméně to etablované přijímají jako lepší než žádné.

Přestože se ve standardní koncepci LPA hovoří o obecném morálním nároku na poslušnost, tento je vždy ověřován prostřednictvím jednotlivých právních norem. To je kompatibilní s teorií VO, podle níž jsou legitimní a závazné ty normy, které ob stojí v *testu veřejného ospravedlnění*. A jelikož jsme opustili předpoklad obecných morálních nároků a povinností, nepředstavuje chybějící zpětné „vyhoupnutí se“ na tuto obecnou úroveň zásadnější problém. Pro účely výkladu v tomto textu jsou podstatné dvě charakteristiky testu VO v oblasti práva: Zaprvé, přichází na řadu ve chvíli, kdy se objeví silná neshoda a tudíž i nejistota o legitimitě navrhovaných či přijatých právních norem. Nejedná se tedy o filtr, kterým musí nezbytně projít prospektivně či zpětně každá jednotlivá právní norma. S tím zadrugé souvisí, že testované právní normy jsou ověřovány ve vztahu k základním normám, jež presumptivně veřejně ospravedlněné *jsou*, případně principům a hodnotám, o něž se tyto normy opírají – obvykle se jedná o ústavy, listiny práv, příslušnou judikaturu nejvyšších/ústavních soudů, procedurální náležitosti legislativního procesu, míru a povahu reprezentativnosti zákonodárského sboru a podobně. Přestože na rovině fundamentální teorie náleží ověřování legitimacy norem každému aktérovi (občanovi) zvlášť, v reálném světě využíváme „dělbý kognitivní práce“ k distribuci souvisejících úkolů mezi instituce, jež individuální pozice agregují – mezi jinými parlamenty a politické strany nebo ústavní soudy. Lze předpokládat, že u většiny běžné legislativy i podzákoných norem

⁵⁷ BAJAJ, S. Self-defeat and the foundations of public reason. *Philosophical Studies*. 2017, Vol. 174, No. 12, s. 3133–3151; GAUS, G. Social morality and the primacy of individual perspectives. *Review of Austrian Economics*. 2017, Vol. 30, s. 377–396; BLÁHOVÁ, S. Civic Friendship in Public Reason Liberalism: The Path to a More Respectful Political Community. *Notizie di Politeia*. 2023, Vol. 150, s. 5–18.

⁵⁸ GAUS, G. *The Order of Public Reason*, kap. 19–21.

bude implicitní test VO spočívat v presumpční legitimitě – veřejné ospravedlněnosti – procedur jejich přijímání. To je ale kvalitativně něco jiného než presumpční obsahová nezávislost (bezpodmínečnost) norem samotných.

Závěr

Teorie VO poskytuje nástroje ověření, zdali mezera mezi *právem vládnout* (chápaným jako hohfeldovský *vliv* nebo *volnost* k vydávání právních norem) a *povinností uposlechnout* (chápanou jako hohfeldovská *povinnost*) byla v každém jednotlivém případě zacelena. Teprve s potvrzením této povinnosti ve vztahu k dané normě je korelativně ustaven i hohfeldovský *nárok* PA na poslušnost vůči ní (jenž tak v kontrastu se standardním přístupem stojí až na samém konci pojmově-normativního řetězce) a zároveň legitimizována *volnost* PA dodržování normy vynucovat. Společně s odmítnutím definice práva vládnout jako *nároku* na obecnou poslušnost, vzájemné symetričnosti a neodlučitelnosti PA a PZ, stejně jako obsahové nezávislosti a preemptivnosti právních norem se tak vyjevují obrysy alternativní konceptualizace politické autority a její legitimacy, která, ač permisivnější než standardní přístup, nesklouzává k filosofickému anarchismu. Odstoupím-li na závěr od technického pojmosloví, jemuž se v samotném výkladu nebylo možné vyhnout, dovolím si vyjádřit naději, že vícekrát zmíněné sílíci podezření, že existující státy z principiálních důvodů nemohou být legitimní, přestane cenit své nepříjemné tesáky tehdy, přistoupí-li právní a politická filosofie na navrhovanou revizi své pojmové výbavy. Tím se zároveň otevře na konkrétnější úrovni cesta k žádoucímu odlišení liberálně-demokratických režimů od diktatur a autoritarismů nejrůznějšího typu, s nimiž do jednoho pytle s nášivkou „Nelegitimní“ určitě nepatří.⁵⁹ Domnívám se, že právě zde se aktivizují právně- a ústavně-teoretické rozbory základů a struktury soudobých ústavních demokracií, které již mají i v soudobé české právní vědě chvályhodnou tradici.

V současné podobě se jedná o nárys přiznaně hrubý; plnohodnotná koncepce (neřkuli teorie) LPA bude vyžadovat vypořádání se s řadou sofistických otázek vyvstávajících mj. v souvislosti s vnitřní logikou hohfeldovského pojmového instrumentária, s precizací užití koncepce veřejného ospravedlnění nebo nakonec i s nevyhnutelnými metaetickými nástrahami. Domnívám se ale, že jako východisko k traktování problému legitimacy na hlubší pojmově-teoretické rovině je zde obhajovaný přístup nosný.

⁵⁹ Viz také moje poznámky k odstupňované legitimitě v úvodu 4. sekce. Děkuji jednomu z oponentů za upozornění na tuto nepřijemnou implikaci, k níž by mohla moje argumentace nechtěně svádět.

Troubles with Legitimate Authority

Pavel Dufek

Abstract: In this paper, I pursue three interrelated goals. Firstly, through a Hohfeldian analysis of the concept of a right, I aim to clarify what we mean by attributing to political authority a general right to rule (through legal norms) and to the recipients of its decisions a general obligation to obey these norms, which is content-independent and preemptive. In this regard, careful differentiation between legal and moral rights and obligations appears crucial. Secondly, I argue that, in contrast to the standard approach in political and legal theory interpreting the right to govern as a Hohfeldian claim and the obligation of obedience as a Hohfeldian duty, conceiving these positions as symmetrical and inseparable (“correlative”), it is more fitting to focus on the Hohfeldian power and the corresponding liability. This implies abandoning the assumption of the content-independence and preemptiveness of authority’s decisions. Thirdly, in contrast to the majority of contributions, I emphasise that morality cannot remain a theoretical black box, the content and validity of which are simply assumed in discussions about legitimate authority, and I show how this can be circumvented. The paper seeks to find a stable theoretical position that does not slide either towards the acceptance of the “self-image of the state” as in the case of the standard approach, or towards the “nightmare” of philosophical anarchism.

Keywords: political authority, legitimacy, Hohfeldian incidents, correlativity of rights and obligations, self-image of the state, public justification